İLİM VE HİKMET YURDU: AVRASYA

İslâm tarihinin erken dönemlerinden itibaren İslâm'la müşerref olmaya başlayan Avrasya coğrafyası, İslâm âlimlerinin Maveraünnehir adını verdikleri coğrafyayı da içine alan, İslâm kültür ve medeniyetinde çok özel yeri olan gönül coğrafyamızın adıdır. İslâm, ipek yolunu izleyerek, bu coğrafyanın tüm şehirlerinde, kasabalarında, köylerinde bütün ihtişamıyla arz-ı endam etmiştir. Bugün bu coğrafyanın çeşitli yerlerine serpilmiş Tabiun hatta Sahabe kabirlerinin varlığı bunun en başta gelen göstergesidir.

Mekke'de doğup Medine'de medeniyete dönüşen İslâm nehri, Avrasya coğrafyasına, Maveraünnehir'e ulaşınca bütün cihanı kuşatan bir ummana dönüşmüştür. İslâm'ın bölgeye girmesinden çok geçmeden, Horasan-Maveraünnehir-Harezm (Fergana, Meraga, Serahs, Semerkand, Buhara, Belh, Merv), İslâm medeniyetine büyük katkılar sağlayan, onun öğretildiği ve üretildiği en dinamik ilim, irfan ve hikmet merkezleri olarak temayüz etmiştir. Buhara ve Tirmiz gibi şehirler, bundan böyle Sevgili Peygamberimizin (sas) sünnetini ihtiva eden en değerli hadis külliyatının derlendiği şehirlerin başında yer almıştır.

Müslümanlar Serahs'ta, Özgen'de, Merginan'da hakkın ve hukukun, ibadât ve muamelatın en incelmiş ve gelişmiş bir işlenişine şahit olmuşlardır. İslâm, bu coğrafyada bölgenin sosyal, dinî, kültürel yapısı ve ihtiyaçları dikkate alınarak yeniden yorumlanmış ve hayatın her alanında kendine has yeni bir gelenek oluşturmuştur. Dünyada matematiğin en zorlu problemleri Harezm'de çözülmüş; İslâm'ın hikmete bürünmüş hâli olan büyük sufiler Yesi'den görünmüşlerdir. Yeryüzünde dilbilimin inceliklerinin öğrenileceği yer Cürcan olmuş; İslâm'ın imanıyla aklını bir kapta yoğuran akaidi, kelâmı Nesef'te, Taftazan'da, Maturid'de yazılmıştır. Birbirine sıkı sıkıya bağlı ve iç içe geçen ilmî, felsefî, itikadî, amelî ve ahlakî ekollerin büyük yorumcuları; Ebu Mansur el-Mâturîdî, Ebû'l-Muîn en-Nesefî, Şemsu'l-Eimme es-Serahsî, Hoca Ahmed Yesevî, Şah-ı Nakşibend, Ali Şir Nevaî, Nizamülmülk, Ali Kuşçu, Uluğ Bey, Buharî, Tirmizi, Harezmî, Ebu Reyhan Birunî, İbni Sina, Farabî, Kadı Beydavî, Taftazanî, Seyyid Şerif Cürcanî, Fahrettin Razî gibi daha pek çok kıymetli isimlerle tezahür etmişlerdir. Orta Asya'dan başlayan büyük göçle birlikte bu gelenek, gür bir çınar ağacının uzun dalları gibi güneyden Anadolu'ya, Kuzey'den Kafkas dağlarına, Balkanlara; Tuna boyuna ve İdil-Volga boylarına, oradan da Avrupa'nın içlerine kadar uzanmış; buralardaki sosyal, kültürel ve dinî hayata rengini vermiştir.

Avrasya'da gelişen bu yüksek medeniyet, güçlü, toplumsal, eğitsel ve hukukî kurumlar ile hayat bulmuştur. Semerkant'ın, Merv'in, Kazan'ın, Saraybosna'nın güçlü ve bütün dünyaya ışık saçan, ilmin, ulemanın yuvası, felsefe ve sanatın yurdu medreseleri; bu coğrafyayı kaplayan vakıflar, güçsüzün destekçisi imaretler; hayata can katan, gıdanın, bilginin, sanatın, bilgeliğin taşındığı ticaret yolları üzerindeki hanlar; insanların yüreklerini besleyen, birbirlerini sevmesini belleten, saymayı, sevmeyi, birlikte olmayı, diri olmayı yaşatan, hikmeti ve irfanı yücelten irfan mektepleri, tekkeler; topluma güvenliği ve adaleti dağıtan ve insanların güvenlik endişesi duymadan geleceği kurmasını sağlayan hukuk düzeni sayesinde bu medeniyet serpilip gelişmiş ve insanlık tarihinde eşsiz izler bırakmıştır.

İnsanlığın gelişimine katkılar sunan, kerim insanın tekevvünü için mesaisini harcayan, bütün müktesebatını insanlığın hayrı için seferber eden bu coğrafyanın ürettiği miras, her bir ülke ve her bir kavim ölçeğinde İslâm toplumlarının şeref tablosu olmuştur. Bütün bu kazanım ve katkılara rağmen ne yazık ki Avrasya coğrafyasının insanları ezadan ve cefadan da uzak kalmamışlardır. Gerçi geçtiğimiz birkaç yüzyılın karmaşık, kaotik çalkantıları içinde doğusuyla batısıyla bütün Müslümanlar kayda değer sıkıntılarla yüz yüze gelmişlerdir. Pek çok yerde zulüm, horlanma ve dışlanma, Müslümanların gündelik tecrübelerinin bir parçası haline gelmiştir. Bu süreç o kadar ağır ve o kadar acıtıcı bir şekilde işlemiştir ki, gönül coğrafyamızın pek çok köşesinde Müslümanlar, önlerine çıkan yeni sorunlarla, inanç, kimlik ve beyan başta olmak üzere pek çok problemle baş etmek zorunda kalmışlardır. Bu bağlamda Müslüman dünyanın Avrasya coğrafyası, adeta dilimlenmiş ve komünizmden faşizme, ateizmden İslâm karşıtlığına hemen her celsede Müslüman varlığını tehdit eden amansız saldırıların hedefi haline gelmiştir. Köklü Müslüman geçmişi, dinin herkesi soluklandıran, besleyen, tahkim eden rahmeti sayesinde kardeşlerimiz bu imtihanı başarmış ve bugün yeni bir sürece girilmiştir.

Bilgiyle hikmete eşzamanlı bir şekilde değer veren, gündelik hayatın temel parametrelerini bu iki değere aynı düzeyde yakın durarak tanzim eden bir gelenek, bugün yeniden canlandırılmayı beklemektedir. Avrasya coğrafyasındaki köklü medeniyetin bugünkü mensupları, bu güçlü geleneği yeni yorumlarıyla geleceğe taşımasını bilecektir. Geçmişi kıymetli kılan bu köklü tecrübe, kendini yenileyerek gelecekte de var olacak ve yine yeniden bütün insanlığa eşsiz güzellikler sunan bir ummana dönüşecektir.